

Nr 27.

Utlåtande i anledning av väckta motioner om vidgad inlösningsrätt vid laga skifte enligt lagen den 17 juni 1932 (nr 223) med särskilda bestämmelser om delning av jord å landet inom vissa delar av Kopparbergs län (den s. k. dalalagen).

Tredje lagutskottet har till behandling förehaft två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nr 186 i första kammaren av herrar *Eliasson* och *Persson, Einar*, samt nr 399 av herr *Jansson* i Aspeboda m. fl.

I motionerna, vilka är likalydande, har hemställts att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla »att en skyndsamt utredning rörande vidgad inlösningsrätt vid laga skiften enligt dalalagen företages samt att för riksdagen framlägges de förslag, vartill utredningen kan föranleda».

Beträffande de skäl, som åberopats till stöd för motionärernas förslag, får utskottet hänvisa till motionerna.

Över dessa har i den ordning 46 § riksdagsordningen föreskriver inhämtats yttranden från lantbruksstyrelsen, lantmäteristyrelsen och länsstyrelsen i Kopparbergs län. Vid yttrandena från lantbruksstyrelsen och nyssnämnda länsstyrelse har fogats utlåtanden från lantbruksnämnden i Kopparbergs län respektive överlantmätaren i samma län. På begäran av utskottet har därjämte yttranden avgivits av Sveriges lantbruksförbund och Riksförbundet Landsbygdens folk.

Gällande rätt m. m.

På grundval av förslag av den s. k. dalautredningen utfärdades den 17 juni 1932 bland annat lag med särskilda bestämmelser om delning av jord å landet inom vissa delar av Kopparbergs län, den s. k. *dalalagen*. Denna för Dalarnas speciella jordförhållanden avsedda lagstiftning innehåller flera avvikelser från den för riket i övrigt gällande jorddelningslagstiftningen och är avsedd att tillämpas vid sidan av denna. De viktigaste avvikelserna gällor frågorna om bestämmande av skifteslags omfång, skiftesvitsord, rätt att utesluta mark från skiftet, utflyttning, sammanläggning av fastigheter samt fastighetsredovisningen. Genom beslut av statsmakterna har skiften, som kommer till stånd enligt dalalagen, också tilldelats en förmånligare ställning med avseende å statsbidrag än skiften enligt den allmänna jorddelningslagen.

I *proposition nr 255/1948* föreslogs bl. a. att dalalagen skulle kompletteras med vissa bestämmelser om inlösningsrätt. Dessa skulle innebära att

vid skifte enligt lagen i fråga innehavarna av små, obebyggda andelar i åkerjorden, närmare bestämt brukningsdelar om mindre än ett hektar åker, skulle kunna äläggas frånträda sin åkerjord mot likvid i pengar. Den åkerareal, som härigenom bleve tillgänglig, skulle begagnas till förstärkning av ofullständiga jordbruk inom skifteslaget. Sin skogsmark skulle ifrågavarande ägare av små andelar däremot få behålla, men skogsmarken skulle utläggas i gemensamma lotter av tillräcklig storlek för ett rationellt skogsbruk. — I *en motion i anledning av propositionen, II: 570*, hemställdes att jämväl den till obebyggda brukningsdelar hörande skogsmarken måtte kunna inlösas.

I *andra lagutskottets utlåtande nr 46/1948*, som godkändes av riksdagen, tillstyrktes propositionen, medan däremot motionen II: 570 avstyrktes. I utlåtandet anfördes bl. a.:

Det i propositionen framlagda lagförslaget syftar till att förhindra tillkomsten av otillfredsställande ägolotter. Ur jordpolitisk synpunkt kunde det vara önskvärt att göra radikalare ingrepp i den enskildes äganderätt än som föreslagits i propositionen. Vid dalalagens tillkomst ansågs det emellertid vara av stor vikt, att ortsbefolkningens önskemål och synpunkter vunno beaktande. Såsom departementschefen framhållit, bör det icke heller nu ifrågakomma att påtvinga en viss bygd bestämmelser, till vilka en ansvarsmedveten ortsinopinion ställer sig främmande. Enligt utskottets uppfattning kan radikalare ingrepp i äganderätten än som föreslagits i propositionen befaras komma i konflikt med ortsinopinionen. Härtill kommer att den lagändring, som föreslås i propositionen, är av provisorisk karaktär. Försiktigheten kräver enligt utskottets mening, att man beträffande ingreppen i äganderätten icke nu går längre än som föreslagits i propositionen. Utskottet avstyrker därför det i motionen II: 570 framlagda förslaget.

De sålunda antagna lagbestämmelserna fick sin plats i *12 och 13 §§ dalalagen*. Dessa paragrafer kom härigenom att få följande alltjämt gällande lydelse:

12 §.

Till ägare av sådan till skifteslaget hörande jordbruksfastighet, vilken saknar nödiga åbyggnader och omfattar mindre än ett hektar åker, må, såvida fall som i 16 § avses ej är för handen, enligt förrättningsmännens bestämmande för innehav av inrösningsjord utgå ersättning i penningar i stället för jord. Är delägare missnöjd med beslut i fråga, huruvida gottgörelse i penningar sålunda skall utgå eller icke, har han att inom trettio dagar från det beslutet avkunnades till ägodelningsdomaren ingiva till ägodelningsrätten ställda besvär.

Skall mark frångå delägare enligt vad i första stycket sägs, må annan delägare, som innehar med åbyggnader försedd jordbruksfastighet, lösa marken, därest anmälan härom göres till förrättningsmännen i samband med den överläggning, varom förmåles i 13 kap. 19 § lagen om delning av jord å landet. Göres anmälan av flera delägare, bestämme förrättningsmännen efter samråd med lantbruksnämnden med hänsyn till behovet av brukningsdelarnas förstärkning, åt vilken företräde bör givas. Anmäler sig icke någon delägare, må kronan, för att framdeles kunna underlätta bildandet av bärkraftiga brukningsdelar, lösa marken.

Utöver vad ovan stadgas skall i fråga om ersättning enligt denna para-

graf i tillämpliga delar gälla vad i lagen om delning av jord å landet sägs om vederlag i penningar för minskning i ägovälde. Å sådan ersättning skall jämväl lagen den 18 juni 1926 om säkerhet för utbekommande av vissa ersättningar i anledning av laga skifte eller annan jorddelningsförrättning äga tillämpning.

13 §.

Hava flera delägare enats om att i sambruk nyttja fastigheter inom skifteslaget, må på sådan delägarers begäran gemensam ägolott för dem utläggas.

Om och i den mån för delägare, vilka innehava såväl inrösnings- som avrösningsjord men på grund av frivilliga överlåtelse eller beslut enligt 12 § första stycket fråntråda inrösningsjord, icke kunna utläggas ägolotter, som med avseende å storlek och beskaffenhet samt med hänsyn jämväl till övriga föreliggande förhållanden prövas kunna på varaktigt sätt erhålla ändamålsenlig användning såsom särskilda fastigheter, skall gemensam ägolott utläggas för dessa delägare eller för det antal av dem, som minst erfordras för att ägolotten skall motsvara angivna krav. Vad nu sagts om gemensam ägolott skall ock gälla beträffande avrösningsjord tillhörig delägare, vilka innehava allenast sådan jord eller för vilkas hela innehav av inrösningsjord särskilda ägolotter för annat ändamål än jordbruk kunna utläggas.

Remissyttrandena.

Yrkandet i nu förevarande motioner har tillstyrkts i samtliga de yttrandena, som avgivits över motionerna.

Lantmäteristyrelsen anför bl. a. följande:

Lantmäteristyrelsen följer med största uppmärksamhet skiftesverksamheten inom dalalagens tillämplighetsområde. Inom styrelsen har igångsatts en utredning i syfte att överväga vilka lagändringar som äro önskvärda för att skiftesverksamheten skall kunna ytterligare rationaliseras och lämna ännu bättre resultat. Bland de spörsmål som upptagits vid utredningen må nämnas samordning av skiftesreglerna med byggnadslagstiftningen, nedbringande av utflyttningskostnaderna och lösandet av vissa andra utflyttningsfrågor, förenkling av de tidsödande äganderättsutredningarna samt friare utbyte mellan olika ägoslag. Utredningen omfattade från början även fråga om åtgärder mot förnyade sämjedelningar inom nyligen omskiftad mark. Denna fråga är numera — sedan lantmäteristyrelsen avgivit förslag i ämnet till Kungl. Maj:t — provisoriskt löst genom lagen den 21 mars 1952 om ogiltighet av sämjedelning av jord inom vissa delar av Kopparbergs län. Utredningen i övrigt har något försenats genom arbetsanhopningen inom lantmäteristyrelsen.

Vid förevarande utredning har vidare upptagits frågan om vidgad rätt till inlösen av inrösningsjord och om rätt att inlösa även avrösningsjord. Biträdande överlantmätaren i Kopparbergs län, Sten Gustafsson, har härvid verkställt vissa förarbeten, omfattande bland annat en statistisk undersökning, som torde komma att bli värdefull för bedömandet av frågan.

Av vad ovan anförts framgår att lantmäteristyrelsen anser, att dalalagens inlösningsbestämmelser böra omprövas. Åtskilliga skäl kunna anföras härför. Viktigast synes vara att ett mycket stort antal av de bebyggda jordinnehaven äro att hänföra till ofullständiga jordbruk, som äro i trängande be-

hov av tillskottsjord eller eventuellt förstärkning med skogsmark. Enligt styrelsens mening är det därför särskilt vid förevarande laga skiften angeläget att alla möjligheter tillvaratagas för att befordra en storleksrationalisering i anslutning till skiftena. Även organisatoriska synpunkter tala härför. Framhållas kan också att det lär ha visat sig svårt att få till stånd åtgärder för storleksrationalisering inom redan lagaskiftade byar. Denna erfarenhet jämte det förhållandet att den ansvarsmedvetna ortsopinionen lär vara positivt inställd till vidgade inlösningsregler synes vara anledning nog att överväga frågan om en lagändring.

I vad förevarande fråga rör vidgad rätt att inlösa inrösningsjord kan anföras skäl för att någon övre arealgräns ej bör finnas. Detta spörsmål bör enligt styrelsens mening göras till föremål för en ingående prövning.

Redan vid en begränsad höjning av den nuvarande arealgränsen torde böra övervägas huruvida gällande ersättningsregler kunna bibehållas. Vidare torde för de icke ovanliga fall, då jordinnehav visserligen ej är försett med »nödiga åbyggnader» men därå finnes härbre, lada eller liknande, böra givas regler för behandlingen av sådan byggnad.

Styrelsen anser numera att starka skäl tala för att rätten till inlösen bör utsträckas även till avrösningsjord. Man synes härvid — med hänsyn till bl. a. anordningen med gemensamma ägotlotter — kunna stanna för en relativt låg arealgräns. Såsom exempel på utgångspunkter, som kunna väljas när det gäller att fixera denna gräns, kan nämnas följande. Det kan sägas vara rimligt att inlösen i princip får ske av skogsinnehav med samma värde som inlösta innehav av inrösningsjord. Å andra sidan kan det göras gällande att inlösen i princip bör medges av den areal skogsmark som normalt belöper på inlösta innehav av inrösningsjord.

I motionerna är antytt att de vidgade inlösningsbestämmelserna skulle tillämpas endast beträffande personer bosatta utanför kommunen. Ehuru lantmäteristyrelsen väl förstår de skäl som ligga till grund härför, vill styrelsen ifrågasätta om icke syftemålet med en utvidgad inlösningsrätt skulle delvis gå om intet genom en sådan begränsning.

Av lantbruksstyrelsens yttrande må här återgivas följande:

Den nu föreliggande motionen jämte lantbruksnämndens uppgifter i remissyttrandet ge starkt belägg för att ortsopinionen utvecklats på sådant sätt, att en utvidgning av inlösningsrätten skulle hälsas med tillfredsställelse. De skäl, som åberopades år 1948 för begränsningen av lagreglerna torde sålunda nu väsentligen ha upphört att gälla. Enligt styrelsens mening bör lagändring i av motionärerna avsedd riktning nu vidtagas snarast möjligt.

Styrelsen delar motionärernas och lantbruksnämndens mening att härvid inlösningsrätt även till skogsmark bör införas.

Lantbruksstyrelsen får sålunda livligt tillstyrka skyndsamt utredning av den i motionen berörda frågan. Enligt vad styrelsen har sig bekant pågår redan inom lantmäteristyrelsen en utredning om ändringar av dalalagen. Den av motionärerna berörda frågan torde böra utredas i detta sammanhang. Om översynen av lagen i övrigt skulle taga avsevärd tid, torde dock — med hänsyn till angelägenheten och den praktiska betydelsen av ett vidgat inlösningsförfarande — en partiell ändring i detta avseende böra övervägas.

Även lantbruksnämnden i Kopparbergs län vitsordar att ortsopinionen i denna fråga numera ändrats till förmån för en utvidgning av inlösningsrätten.

Länsstyrelsen i Kopparbergs län anser i likhet med motionärerna att vid en utredning i ämnet även möjligheten till inlösen av skogsmark bör övervägas. Däremot finner länsstyrelsen det icke vara motiverat, att inlösningsrätten skulle göras beroende av om markägaren är bosatt i eller utom den kommun, där skiftet sker.

Sistnämnda uppfattning framföres också i det yttrande, som avgivits av överlantmätaren i Kopparbergs län.

Riksförbundet Landsbygdens folk ifrågasätter huruvida icke frågan angående inlösningsrätt beträffande skogsmark bör bli föremål för en separat utredning för att icke nämnda fråga, om den sammankopplades med de relativt brådskande övervägandena om vidgad inlösningsrätt av åkerjord, skulle försena dessa sistnämnda.

Utskottet.

I motionerna göres gällande att verkningarna av de ovan berörda inlösenreglerna i dalalagen visat sig otillräckliga. Den mark, som enligt reglerna i fråga kunnat disponeras för förstärkning av ofullständiga jordbruk, hade sålunda i allmänhet varit för obetydlig. Detta sammanhänge med att inlösenrätten vore knuten endast till obebyggda fastigheter med mindre åkerareal än ett hektar och att vid hittills verkställda laga skiften enligt dalalagen de obebyggda fastigheterna i flertalet fall innehållit en större åkerareal än den nyss angivna. Motionärernas uppgifter i sistnämnda avseende vinner stöd av visst siffermaterial, som fogats till motionerna. Enligt motionärerna vore det jämväl en väsentlig brist i nuvarande lagstiftning att den icke grundade möjlighet till inlösen av skogsmark. Härigenom kunde bl. a. det förhållandet inträffa, att skog skildes från åkerjord, där den senare vore av så ringa ytvidd att den kunde få inlösas.

Vad motionärerna åberopat har givit utskottet ett starkt intryck av att rådande inlösenmöjligheter i alltför ringa mån tillgodoser de rationaliseringssträvanden, som bör vinna beaktande vid skiften av förevarande art. För en revision av reglerna i ämnet talar icke minst att önskemålet om inlösenrättens utvidgande synes vara omfattat av jordbrukarbefolkningen inom dalalagens tillämpningsområde. Hänsynstagandet till lokala synpunkter, vilket vid inlösenrättens införande ansågs böra betinga, att denna gjordes ganska snäv, torde sålunda icke kunna åberopas mot att hithörande regler numera förlänas en något ökad räckvidd. Utskottet vill därför i likhet med remissinstanserna ansluta sig till motionärernas uppfattning, att reglerna bör omprövas. För närvarande pågår eller förestår laga skiften enligt dalalagens bestämmelser inom tämligen betydande områden. Det skulle vara av värde att reformerade inlösenregler stode till buds, innan dessa skiften slutförts. Med tanke härpå får omprövningen av reglerna betecknas som en brådskande uppgift.

Beträffande den närmare målsättningen för ifrågavarande reformarbete vill utskottet icke göra några bestämda uttalanden. Så mycket må emeller-

tid framhållas som att övervägandena bör avse både spørsmålet om ökad inlösen av åkerjord och möjligheten att utsträcka inlösenrätten till skogsmark. Likaså kan antydast att utskottet — utan att dock ha inlåtit sig på mera grundliga bedömanden härvidlag — sympatiserar med den i vissa remissyttranden uttalade uppfattningen, att inlösningsrätten icke bör göras beroende av om markägaren är bosatt inom eller utom den kommun, där skiftet sker.

Av lantmäteristyrelsens yttrande framgår att inom styrelsen för närvarande bedrivs en utredning, som avser en allmän översyn av dalalagens bestämmelser. Inom ramen för denna utredning har upptagits också frågan om inlösenrätten. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att avgöra, huruvida den omprövning av inlösenreglerna, för vilken utskottet uttalat sig i nu förevarande ärende, lämpligen bör anförtros lantmäteristyrelsen som ett moment i nyssnämnda allmänna översyn eller till följd av sakens brådskande beskaffenhet bör genomföras i särskild ordning. Riksförbundet Landsbygdens folk har av skäl, som ovan återgivits, ifrågasatt om möjligen icke spørsmålet rörande inlösen av skogsmark borde utredas för sig och sålunda icke sammankopplas med frågan om inlösenrätten i övrigt. Jämväl i detta hänseende bör avgörandet få träffas av Kungl. Maj:t eller, om Kungl. Maj:t så bestämmer, av vederbörande utredningsorgan under utredningens gång.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att riksdagen ville, med bifall till motionerna I: 186 och II: 399, i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa skyndsamt utredning rörande vidgad inlösningsrätt enligt dalalagen samt för riksdagen framlägga de förslag, till vilka utredningen kan föranleda.

Stockholm den 19 maj 1953.

På tredje lagutskottets vägnar:

HUGO OSVALD.

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från första kammaren: herrar Osvald, Albert Hermansson*, Lindahl, Ebbe Ohlsson, Grym, Ivar Nilzon och William Ohlsson;

från andra kammaren: herrar Andersson i Löbbo, Åhman, Andersson i Mölndal, Levin, Persson i Appuna, fru Boman samt herrar Nestrup och Jansson i Benestad.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.